

Berit Heløe:

Tandlæger, Tandlægerinder og Damer i Faget

1884 • *Petra Lie* kombinerte egenskapene kvinne og tannlege som den hittil eneste. Hun hadde etter en del vanskeligheter fordi hun tilhørte feil kjønn, endelig fått lov til å fremstille seg for eksamenskommissjonen og fått autorisasjon som norsk tannlege i 1872, 24 år gammel. Hun reiste på studiereiser i Europa, var den som introduserte bormaskinen i Norge og etablerte i midten av 1870-årene egen praksis i Christiania. Hun hadde flere elever. Hennes mannlige elever ble invitert til NTFs stiftelsesmøte, hun ikke. Dette oppfattet hun nok som en ydmykelse, ettersom hun avsto da hun senere ble invitert til å være medlem. (Riktignok aksepterte hun å være korresponderende medlem de to siste årene før hun døde i 1907.)

I dette året ble stemmeretten utvidet til å gjelde menn over 25 år som betalte skatt av en viss minsteinntekt, etter å ha vært forbeholdt embetsmenn, handelsborgere og selveiende bønder. Mannlige tannleger hadde altså nylig oppnådd stemmerett i dette kronåret for foreningsstiftelser, da mellom mange andre Den norske tandlægeforening og Norsk Kvindesagsforening ble stiftet.

Kvinner manglet adgang til det offentlige rom der samfunnet kan påvirkes politisk, men markedet for kjøp og salg av varer og tjenester hadde de adgang til. Kvinner kunne bli autoriserte jordmødre, de kunne løse håndverkerbrev og de kunne få anledning til å drive handel. *Cecilie Thoresen* hadde etter flere tilbakeslag som den første kvinne, fått anledning til å ta examen artium to år tidligere, og tillatelse til å studere

medisin ved Det kgl. Fredriks Universitet fikk *Helga Spångberg* som den første kvinne nettopp i 1884.

Men kvinner hadde ikke adgang til å disponere pengene de tjente. De var avhengige av mannlig verge, dvs. at en far, ektemann, bror eller sønn i myndig alder, måtte undertegne alle dokumenter.

Norsk Kvindesagsforening ble stiftet med det langsiktige mål å skaffe like rettigheter for kvinner og menn. I første rekke var det stemmerett som var tema. Foreningens initiativtaker var Gina Krog, men for at foreningen skulle fremstå som seriøs, var den første formann en mann, stortingsrepresentanten *Hagar Berner*.

Tannlegene kunne drive privat praksis, såfremt de hadde autorisasjon. Dette kunne de oppnå ved å fremstille seg for en kommisjon og avgi prøve på sine ferdigheter etter å ha gått i lære hos en autorisert tannlege. Da tannlegene sluttet seg sammen i en forening, var det kampen for å heve fagets anseelse som stod på dagsordenen. Ønsket var å komme bort fra autoriseringsordningen som var overført direkte fra håndverkerlaugene. Stifterne ville arbeide for at de som ble rekruttert til faget, skulle ha avlagt examen artium og at Staten skulle stå bak utdannelsen. Tannlegene ville plassere seg og sitt fag i det offentlige rom.

Med historisk avstand til hendelsene er det ikke vanskelig å forstå at NTF-stifterne gikk utenom Petra Lie. De kjente godt til motstanden mot faget sitt, spesielt ved Det medisinske fakultet. I kampen for undervisningssaken, var det for risikabelt å demonstrere at det dreide seg om et fag som selv kvinner kunne utøve.

1934 • Femti år senere hadde alle norske borgere over 23 år stemmerett. Kvinner hadde adgang til det offentlige rom, men ennå ikke ubegrenset adgang til embeter. Statsrådet, diplomatiet, forsva-

ret og de geistlige embeter var unntatt. Det var vanskelige tider og stor arbeidsløshet. LO tillot ikke gifte kvinner å ta lønnet arbeid.

Tannlegenes fag var grundig etablert som odontologi og undervisningen foregikk i et nytt, moderne bygg på Lindern i Oslo. I tre-årsløp ble det her i landet utdannet 50 nye tannleger hvert år. I tillegg reiste mange til utlandet, især Tyskland for å skaffe seg utdannelsen. Det var hard konkurranse om studie-plassene og kjønns- og fylkeskvotering ved studieopptak. Ikke over en tredel av kullet måtte være kvinner, og de tannlegefattigste fylkene ble tilgodesett. En mann fra Finnmark kunne komme inn med langt svakere artiumskarakterer enn en kvinne fra Oslo. Studentene betalte tusen kroner året i skolepenger i tillegg til at de måtte holde bøker, instrumenter og klinikkler selv. Noen statlig lånekasse for studerende ungdom var ennå ikke etablert, så mange hadde etter datidens pengeverdi en anselig bankgjeld når de skulle etablere praksis.

Av de 367 tannlegene som hadde oppnådd *practicandi* i Norge i perioden 1928–32 ifølge Nils Bjerkes biografi, var 63 (17 %) kvinner. Av kvinnene arbeidet omkring 30 % i skoletannpleien. Tilsvarende andel av de mannlige var omtrent 10 %. Det er forståelig at mange av kvinnene unnløt å sette seg i større gjeld etter endt utdanning. For dem som var gift, gjaldt samskattsystemet. Den kvinnelige parts inntekt ble lagt oppå ektefellellens (noe som ble mer merkbart senere, da skatteberegningsgrunnlaget ble progressivt). Likevel, tannlegene både kvinner og menn, hadde mulighet for å oppnå en trygg økonomi i denne perioden, enda de fleste skulle lønne både kontordame og hushjelp.

1984 • Folketannrøkta var et 35 år gammelt begrep. Odontologisk fakultet ved Universitetet i Bergen var ikke lenger ungt. Plikttjenesten var avviklet. Skoler for utdanning av hjelpepersonell, «kon-

Autoreferat fra foredrag holdt ved Odontologihistorisk forenings årsmøte 11. oktober 2002.10.25

Utviklingen i tannlegers og kvinners forhold til det offentlige rom var utgangspunktet for foredraget og ble demonstrert ved tre punktnedslag i vår historie, 1884, 1934 og 1984.

► torsøsterskoler», hadde vært drevet siden midt på 1950-tallet. Kvinneandelen på studentkullene var økt til omkring 50%. NTFs hovedstyre hadde hatt sitt første kvinnelige medlem siden 1895, *Anne Johanne Søgaard*, men noen kvinnelig president i foreningen hadde vi ennå ikke hatt. Ei heller noen kvinne-

lig fakultetsdekan i faget. Det var for mange tannleger i Norden. Studieplasser ble nedlagt i Finland og Sverige. I Norge vurderte man i dette året å redusere utdanningskapasiteten. Det var hard konkurranse om de offentlige stillingene, men liten om studieplassene. Tannpleierutdannelsen med kull på 16

studenter, var tretten år gammel i Oslo. Det kom så langt at de som ikke kom inn på Tannpleierskolen, ble anmodet om å søke studiet isteden. Siden dette siste punktnedslaget er mye endret.

Æresmedlem i NOHF

Tannlege Jarle Bragelien ble utnevnt til æresmedlem i Norsk Odontologihistorisk Forening. Her sammen med foreningens leder, Astrid Fredlund, i kjelleren i Geitmyrsveien 71.

På Norsk Odontologihistorisk Forenings (NOHF) generalforsamling under årets landsmøte, ble Jarle Bragelien utnevnt til foreningens æresmedlem. Han var en av de fire i komi-

teen som gjorde forarbeidet da NOHF ble stiftet i 1980 og har siden vært et aktivt medlem. I perioden 1990–1994 var han formann i foreningen.

Jarle Bragelien har vært faglig aktiv på mange områder. Også hans spesielle interesse for odontologihistorie har nedfelt seg i stor innsats på forskjellige arenaer. Da Hedmark og Oppland Tannlegeforening i anledning sitt 75-årsjubileum utga et jubileumsskrift, var han redaktør. Og hva kunne være mer naturlig enn et gammelt tannlegekontor på Anders Sandvigs Maihaugen. Jarle var den drivende kraft i et stort registrerings- og utstillingsarbeid sammen med andre medlemmer av lokalforeningen. I 1987 kunne de presentere en utstilling som består av utstyr kombinert med en instruktiv og smakfull odontologihistorisk utstilling. Takket være denne innsatsen fikk altså Maihaugen det odontologiske ansikt utad som seg hør og bør, og i arbeidet med alt dette ble Bragelien nærmest regnet som en av museets ansatte.

De siste årene har han lagt ned et stort arbeid i systematisering av samlingen av gammelt dentalutstyr som var stuet bort i kjelleren i Geitmyrsveien 71. Sammen med en trofast arbeidsgjeng

går han på 7. året løs på et minutiøst rydde- og registreringsarbeid i det som var en uframkommelig haug med rot da arbeidet begynte. Som «kaptein på laget» og kombinert med ukentlig reise tur/retur Lillehammer, har han gjort en stor og uvurderlig innsats. Mye av grunnlagsarbeidet i forhold til et eventuelt nasjonalt odontologimuseum i framtiden er med dette allerede gjort.

I programmet til både det siste og det foregående landsmøtet i Oslo var det invitasjon til å se De odontologiske samlinger i Geitmyrsveien, som ellers er lite tilgjengelig. Noen få interesserte møtte til Jarles engasjerte omvisning.

For øvrig har Jarle Bragelien øst av sine odontologihistoriske kunnskaper i mange foredrag og artikler. Han har både ønsket og evnet å formidle det han brenner for, også på dette området innenfor odontologien. Han er tidligere blitt hedret med æresmedlemskap i Oppland Tannlegeforening, NTFs heders-tegn i gull og KS heders-tegn.

Bare Cato Christophersen er tidligere blitt hedret med æresmedlemskap i NOHF. Det nye æresmedlem gratuleres herved!

Astri Fredlund